

PROVET I SAMHÄLLSLÄRA 20.3.2015 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

De viktigaste bedömningsgrunderna i provet i samhällslära är examinandens kunskap om läroämnets innehåll enligt läroplanen samt ett korrekt och precist bruk av de centrala begreppen inom samhällsläran. En bedömningsgrund är också examinandens förmåga att tolka och kritiskt bedöma information som beskriver samhällslära fenomen, att dra slutsatser utifrån denna information och att jämföra olika tolkningar av samhällslära frågor samt att ta ställning till dem och motivera sina ståndpunkter. I de uppgifter som består av flera deluppgifter kan maximiantalet poäng per deluppgift meddelas i samband med uppgiften, men svaret bedöms som en helhet.

Av svaren framgår att examinanden förstår samhällets struktur och funktion som en historiskt skiktad och av historien utformad helhet. Examinanden känner det finländska samhällets politiska, sociala, ekonomiska och juridiska struktur samt de viktigaste teorierna och begreppen förknippade med den. Examinanden kan i sina svar placera det finländska samhället i en internationell och global kontext, som bland annat inbegriper medlemskapet i Europeiska unionen och följderna av det. Examinanden kan använda samhällslärens centrala begrepp som makt, inflytande, ansvar och rättvisa, och förstår ekonomins grundläggande mekanismer och termer samt de principer som styr den offentliga maktutövningen och rättssystemet.

Examinanden kan tolka vilka källor som ger kunskap om samhället och kan bedöma källornas tillförlitlighet. I materialbaserade uppgifter kan examinanden kritiskt bedöma och utnyttja texter och annat material. Examinanden kan behandla och tolka verbal, numerisk och grafisk statistik om samhället och ekonomin. I uppgifter som kräver reflektion och i uppgifter som inkluderar motstridiga fakta visar examinanden att han eller hon förstår att information om samhället till sin karaktär kan vara teoretisk och öppen för tolkning, och att de kausala sambanden mellan orsak och verkan är invecklade och komplexa. Examinanden kan skapa en egen och motiverad syn på samhällslära och ekonomiska frågor som kan vara motstridiga och kopplade till olika värderingar. I bedömningen beaktas examinandens förmåga att utifrån sin kunskap bygga upp välstrukturerade helheter, förmågan att skilja på relevant och irrelevant information samt förmågan att i svaret utnyttja aktuell information.

Uppgift 1

I ett nöjaktigt svar definierar examinanden direkt och representativ demokrati och behandlar i korthet deras styrkor och svagheter. I en direkt demokrati använder medborgarna sin makt bl.a. genom folkomröstningar och medborgarinitiativ. I en representativ demokrati väljer medborgarna representanter som fattar beslut. Examinanden nämner några styrkor och svagheter i fråga om bl.a. medborgarnas deltagande, påverkningsmöjligheter och den sakkunskap som krävs för att fatta beslut.

I ett berömligt svar analyseras på ett mer omfattande sätt svagheterna och styrkorna och analysen belyses med exempel. I t.ex. den direkta demokratin i Schweiz röstar medborgarna direkt om de ärenden som man ska fatta beslut om, och de kan hålla folkmöten vilket innebär att de på ett direkt sätt deltar i beslutsfattandet. Alla medborgare önskar emellertid inte alltid delta i beslutsfattandet, och alla har inte tillräckliga kunskaper om de frågor som man ska besluta om. En svaghet i den representativa demokratin är att beslutsfattandet avskärmas från medborgarna, men å andra sidan har representanterna bättre möjligheter att sätta sig in i de ärenden som man ska fatta beslut om och att sinsemellan förhandla om alternativa lösningar. I den finländska demokratin finns förutom representativitet även några drag av direkt demokrati.

Uppgift 2

a)

I ett nöjaktigt svar framkommer att alla personer som är permanent bosatta i landet har rätt till socialskydd. Av svaret framgår att examinanden känner till socialskyddets huvuddrag och principer.

I ett berömligt svar framkommer att socialskyddet enligt grundlagen inte förutsätter någon motprestation. Man kan alltså inte kräva att mottagaren ska utföra någon prestation för att få ekonomiskt socialt stöd. Enligt Finlands grundlag har alla, som inte förmår skaffa sig den trygghet som ett människovärdigt liv förutsätter, rätt till en nödvändig utkomst och omsorg. Genom lagen garanterar man alla rätt till en tryggad grundläggande utkomst i händelse av arbetslöshet, sjukdom, arbetsförmåga och under ålderdomen samt vid ett barns födelse eller om ett barn förlorar en vårdnadshavare. Till socialskyddet räknas t.ex. olika former som hör till socialförsäkringen, såsom pensionsförsäkring, olycksfalls- och sjukförsäkring samt arbetslöshetsförsäkring. Till socialskyddets område hör även den sociala omsorgens ekonomiska utkomststöd som t.ex. moderskapsunderstöd, barnbidrag och studiestöd. I svaret nämns att minister Risikko anser att ett socialskydd som inte förutsätter någon motprestation är passiverande och att hon förslår en ny modell, ett s.k. deltagande socialskydd.

b)

I ett nöjaktigt svar redogör examinanden för Risikkos åsikt om att ett s.k. deltagande socialskydd är ett bättre alternativ för individen och samhället. Enligt ministern innebär ett deltagande socialskydd t.ex. att man kan kräva att en arbetslös person ska utföra oavlönat arbete, t.ex. någon form av samhällstjänst, för att han eller hon ska få arbetslöshetsunderstöd. Enligt minister Risikko förblir personen i fråga på så vis aktiv och behåller kontakten med arbetslivet även som arbetslös, och han eller hon har lättare att hitta en ny fast anställning. Ur samhällets perspektiv kunde en arbetslös person utföra sådant arbete för samhället som annars skulle bli ogjort, och arbetslösa personer skulle enligt ministern smidigare komma in i arbetslivet igen, vilket skulle sänka utgifterna för utkomstskyddet för arbetslösa och öka samhällets skatteintäkter.

I ett berömligt svar konstateras att socialskyddet redan till viss del förutsätter en motprestation. Också i dag krävs en motprestation för att man ska få arbetslöshetsunderstöd: den arbetslösa måste stå till arbetsmarknadens förfogande och delta i de kurser och andra aktiviteter som fastställs av Arbetskraftsmyndigheterna, och han eller hon får inte utan anledning vägra ta emot ett arbete eller andra tjänster som erbjuds. Också t.ex. studiestödet är beroende av att studierna framskrider och knutet till studieprestationer. Många personer i arbetslivet, t.ex. ensamförsörjande mödrar, behöver vid sidan av lönen även socialskydd, eftersom lönen inte räcker till alla utgifter. I svaret kan också nämnas att många former av social service innefattar avgifter. I ett berömligt svar kan examinanden också diskutera hur olika dimensioner av socialskyddet kunde knytas till motprestationer (t.ex. pension, barnbidrag, handikappbidrag o.s.v.).

Uppgift 3

a)

I ett nöjaktigt svar konstateras att underskott visar på differensen mellan statens löpande intäkter och utgifter. Skuldsättning innebär å sin sida att staten täcker underskottet genom att låna pengar både från det egna landet och från utlandet. Av tabellen framgår att det i den finländska offentliga ekonomin i allmänhet har funnits ett överskott, men att det under de stora ekonomiska kriserna (lågkonjunkturen på 1990-talet och den internationella ekonomiska krisen från 2009) har varit underskott i den offentliga ekonomin i Finland. Av tabellen framgår även tydligt hur stora underskott har gjort att skuldsättningen har ökat.

I ett berömligt svar är tolkningen av figuren och tillämpningen av begreppen (offentliga samfund, underskott, skuld) felfri.

b)

I ett nöjaktigt svar visar examinanden att han eller hon förstår förhållandet mellan skuldsättning inom den offentliga ekonomin och den allmänna ekonomiska utvecklingen, vilket kommer till uttryck i de offentliga samfundens inkomster och utgifter. Under en lågkonjunktur sker en avmattning inom ekonomin, vilket leder till ökad arbetslöshet och minskade skatteintäkter. Bland annat det växande antalet arbetslösa ökar utgifterna för socialskyddet och inkomstöverföringen.

I ett berömligt svar noteras att pensionärernas andel av befolkningen har ökat under de senaste underskottsåren (2009–), vilket också leder till ökade utgifter inom den offentliga ekonomin. För att åstadkomma fler arbetstillfällen och samtidigt öka konsumtionen, har de politiska beslutsfattarna skurit ned på skatterna, vilket under en kort period snarare har minskat den offentliga ekonomins intäkter än aktiverat ekonomin. För att kunna producera social service och andra offentliga tjänster har staten varit tvungen att låna mer pengar, vilket syns i de senaste årens skuldsättning.

I ett berömligt svar lyfter examinandena också fram den politiska diskussionen och åsikterna om den offentliga ekonomin, t.ex. högerpartiernas önskan att sänka skatterna, skära ner på utgifterna och minska välfärdsstatens förpliktelser, och vänsterpartiernas önskan att höja skatterna och satsa på den service som välfärdsstaten erbjuder. De olika partierna förhåller sig också olika till skuldsättningen. Av ett berömligt svar framgår även att den offentliga ekonomin inte bara finansierar social service, utan att det även är fråga om en mer omfattande finansiering av samhällets grundläggande funktioner, utbildning, trygghet, förvaltning och övrig infrastruktur.

Uppgift 4

I ett nöjaktigt svar bedöms företagets framgång i relation till målen för dess verksamhet. Framgång kan innebära olika saker för ett företag under olika skeden av dess existens, t.ex. tillväxt, konkurrenskraft eller en ledande marknadsställning. Allmänna mätare på ett företags framgång är dess omsättning, lönsamhet, soliditet och likviditet.

I ett berömligt svar ses företagets framgång som något mångdimensionellt, vilket åskådliggörs med hjälp av exempel. Mätarna på framgång behandlas på ett mångsidigt sätt, bl.a. hur värdet på ett börsbolags aktier utvecklas och bolagets rating och kreditvärdighet.

Uppgift 5

I ett nöjaktigt svar konstateras att ett köp av en aktielägenhet gäller aktier i ett bostadsaktiebolag vilka berättigar till disponering av lägenheten. När det gäller en fastighet köper man ett markområde som finns registrerat i fastighetsregistret samt eventuella byggnader. I bägge fallen uppgörs köpebrevet, där parterna och villkoren nämns, alltid skriftligt. I båda fallen måste säljaren ge tillräcklig och korrekt information om objektet för affären, och köparen är skyldig att inspektera föremålet.

I ett berömligt svar konstateras att säljaren måste ha laglig äganderätt till föremålet för affären och att han eller hon för köparen måste lägga fram de nödvändiga handlingar som gäller föremålet för affären. När det gäller en aktielägenhet är dessa handlingar t.ex. disponentintyg, bolagets balans- och resultaträkning samt bolagsordningen, när det gäller en fastighet t.ex. utdrag ur fastighetsregistret, intyg över lagfart, gravationsbevis och tomtkarta. I en fastighetsaffär behövs ett offentligt köpvittne. Köparen av en aktielägenhet noteras i bolagets aktieägarregister, i en fastighetsaffär, efter beviljad lagfart, i fastighetsregistret. Av affärerna följer olika rättigheter och skyldigheter, t.ex. skattepåföljder.

Uppgift 6

a)

När ett äktenskap eller ett registrerat partnerskap upphör utjämnas parternas gemensamma och separata tillgångar och skulder, och den förmögnare parten betalar en utjämning till den andra. Syftet är att parternas förmögenhet ska fördelas mer rättvist när förhållandet upphör. Bestämmelsen har betydelse i situationer när den ena parten t.ex. sköter hemmet och barnen och på så vis bidrar till parets gemensamma bästa men inte genom lönearbete skaffar sig en egen förmögenhet. Giftorätten ger honom eller henne rätt till den nytta som förtjänats genom utfört arbete.

b)

Dagsböter beaktar skillnaderna mellan olika personers inkomster. Avsikten är att straffet ska stå i en rättvis relation till personens betalningsförmåga. En person med höga inkomster betalar en större summa än en person med låga inkomster, eftersom storleken på dagsboten räknas ut på basis av personens inkomster.

c)

Medborgarna måste ha möjlighet att följa med myndigheternas verksamhet och dess lagenlighet. Det måste vara möjligt att följa med myndigheternas verksamhet redan i berednings- och behandlingsskedet, för att medborgarna ska kunna påverka de beslut som gäller dem.

Uppgift 7

a)

I Vänsterungas dokument betraktas invandringspolitiken som en del av EU:s politik. Det är inte enbart fråga om säkerhetspolitik, utan om människors ställning och utkomst. Att människor flyttar och är rörliga är oundvikligt och blir allt vanligare, så invandringen borde betraktas som en resurs för Finland och inte i första hand som en hotbild. Enligt Samlingspartiets ungdomsförbund borde man skilja mellan arbetskraftsinvandring och humanitär invandring. Det stöder arbetskraftsinvandring, men kritiserar sådan invandring som sker på sociala grunder, eftersom den kan leda till ökad brottslighet och till radikalisering (särskilt bland den muslimska invandrabefolkningen).

I ett berömligt svar diskuteras citaten analytiskt, och examinandem lyfter fram de centrala dragen och skillnaderna och visar att han eller hon förstår de politiska bakgrundsfaktorerna bakom ståndpunkterna.

b)

I Europa har invandringen varit förknippad med bl.a. integrationsproblem och ekonomiska svårigheter, eftersom en stor del av invandrarna är arbetslösa. På grund av den ekonomiska lågkonjunkturen i Europa har man på en del håll också upplevt invandrarna som ett hot, vilket har ökat stödet för ytterlighetsrörelser. På vissa håll har man också upplevt mötet mellan olika kulturer som problematiskt särskilt av religiösa skäl, t.ex. när muslimska inslag har blivit mer synliga i den europeiska gatubilden.

I ett berömligt svar nämns att Europeiska unionen har strävat efter att hejda den illegala invandringen bl.a. med hjälp av gränsövervakningsmyndigheten Frontex, som har verksamhetsställen också utanför EU. Också genom en aktiv grannpolitik har man försökt minska den illegala invandringen, som är mest påfallande i Medelhavsländerna. Många EU-länder har också byggt stängsel och andra konkreta hinder i det här området för att hindra illegala invandrare från att ta sig in i Europa.

Uppgift 8

Av ett nöjaktigt svar framgår att Europeiska unionen har tillämpat sådana medel för konstruktionen av en nationell identitet som är typiska för nationalstaterna, t.ex. en årsdag, en flagga och en hymn. Inom unionens område finns också ett gemensamt körkort och en gemensam valuta i en del av medlemsländerna. Man har också försökt att med hjälp av medierna skapa en europeisk identitet genom att berätta om integreringens framsteg och om målsättningarna för den. Också många av de program som genomförts inom EU, som elevutbytet Erasmus, syftar till att öka känslan av samhörighet mellan medborgarna i de olika medlemsländerna.

I ett berömligt svar redogör examinanden mer utförligt för metoderna och ger exempel. I svaret noteras att EU har lyft fram den gemensamma europeiska värdegrunden men samtidigt betonat att det inte handlar om att skapa ett "europeiskt folk" som suddar ut de nationella skillnaderna, utan att syftet är att skapa ett Europa där länderna är "förenade i mångfalden".

Uppgift +9

a)

Sauli Niinistö fick det största väljarstödet (andel röster) under den andra valomgången i valkretsarna Vasa, Södra Savolax och Satakunta, medan Pekka Haavisto fick den största andelen röster i valkretsarna Helsingfors, Mellersta Finland och Åland.

b)

Förändringen i valdeltagandet mellan valomgångarna var störst i valkretsarna Vasa, Mellersta Finland, Uleåborg och Lappland, där valdeltagandet minskade.

c)

I samtliga valkretsar var valdeltagandet lägre i den andra valomgången än i den första, men det sjönk särskilt mycket i Norra och Östra Finland. I dessa valkretsar hade väljarna uppenbarligen inget större intresse av att ta ställning för någondera kandidaten. Av tabellen framgår att bl.a. Centerns och Sannfinländarnas kandidater föll ut i den första valomgången, vilket innebar att deras väljare saknade en egen kandidat i den andra valomgången.

I ett berömligt svar noteras att just Centern har haft ett starkt stöd i de landsbygdsdominerade valkretsarna i norra Finland. Bland dem som stöder Centern och Sannfinländarna har man ofta ansett att Samlingspartiet och De gröna representerar städerna och höginkomsttagarna. Centerns och Sannfinländarnas linje i en del värdefrågor är också relativt konservativ, vilket gjorde att det bland dem upplevdes som främmande att rösta på Haavisto.

d)

Presidentvalet är till sin karaktär ett utpräglat personval, och partierna strävar efter att välja sådana presidentkandidater som tilltalar väljarna även som personer. Riksdagsvalet har också haft drag av personval såtillvida att man har utsett kandidater som är kända i offentligheten men som saknar politisk erfarenhet. I riksdagsvalet kan man emellertid ställa upp en brokig skara olika kandidater på ett och samma partis lista för att nå ut till olika typer av väljare.

I ett berömligt svar konstateras att väljarna i ett presidentval fattar sitt beslut både utifrån stöd och motstånd: man kan rösta på en viss kandidat också för att man på så vis hindrar en annan kandidat från att bli vald. I presidentvalet spelar kandidaternas partier en mindre roll än i riksdagsvalet, där man tydligare röstar på parti och inte enbart på kandidat.

Uppgift +10

a)

I ett nöjaktigt svar beskriver examinandena de centrala förändringarna i figuren, d.v.s. ett mer mångsidigt utnyttjande av olika energikällor och en brytningspunkt i den ökade energikonsumtionen på 2000-talet.

I ett berömligt svar lägger examinandena märke till kärnenergis växande andel och den ökade användningen av träbränsle och tar upp de faktorer som har bidragit till denna utveckling (byggandet av kärnkraftverk, de förändringar som har skett i energipolitiken till följd av klimatförändringen samt det mer effektiva utnyttjandet av skogsindustrins råmaterial). I energiförbrukningen syns också konjunkturvåxlingarna, fluktuationerna i oljepriset på 1970-talet samt strukturförändringen inom den finländska industrin på 2000-talet.

b)

I ett nöjaktigt svar konstateras att företagen behöver billig energi, men att användningen av icke-förnybara energikällor innebär en belastning på miljön. Med tanke på försörjningsberedskapen är det riskabelt med en omfattande energiimport (fossila bränslen).

I ett berömligt svar pekar examinandena på den ökade betydelsen av inhemska och förnybara energikällor för t.ex. den tunga industrin, och möjligheten att importera elenergi. Ur miljösynpunkt är kärnkraften förknippad med såväl för- som nackdelar. Också möjligheterna att lagra energikällor, vilket olja, kol och träbränsle lämpar sig väl för, påverkar försörjningsberedskapen för kristider.

c)

I ett nöjaktigt svar knyts EU:s målsättningar till den finländska energianvändningen, i vilken den förnybara energis andel har ökat, men en stor del av energin är fortfarande baserad på import. Industrin är oroad över EU:s klimatpolitik, som syftar till att hindra utsläppen av växthusgaser samtidigt som man på andra håll i världen inte vidtar några motsvarande åtgärder. Det minskar företagets konkurrenskraft.

I ett berömligt svar noteras att Finland har förbundit sig till målen för EU:s gemensamma energi- och klimatpolitik, där man förutom stävandet av klimatförändringen betonar energi-effektivitet och användningen av förnybar energi. Detta öppnar också möjligheter för utvecklingen av en ny energieffektiv teknologi och ny affärsverksamhet. Skogsindustrin är en traditionell och energikrävande industrigren, och den drabbas av förändringen.